

Hollanderhaat in oorlogstijd

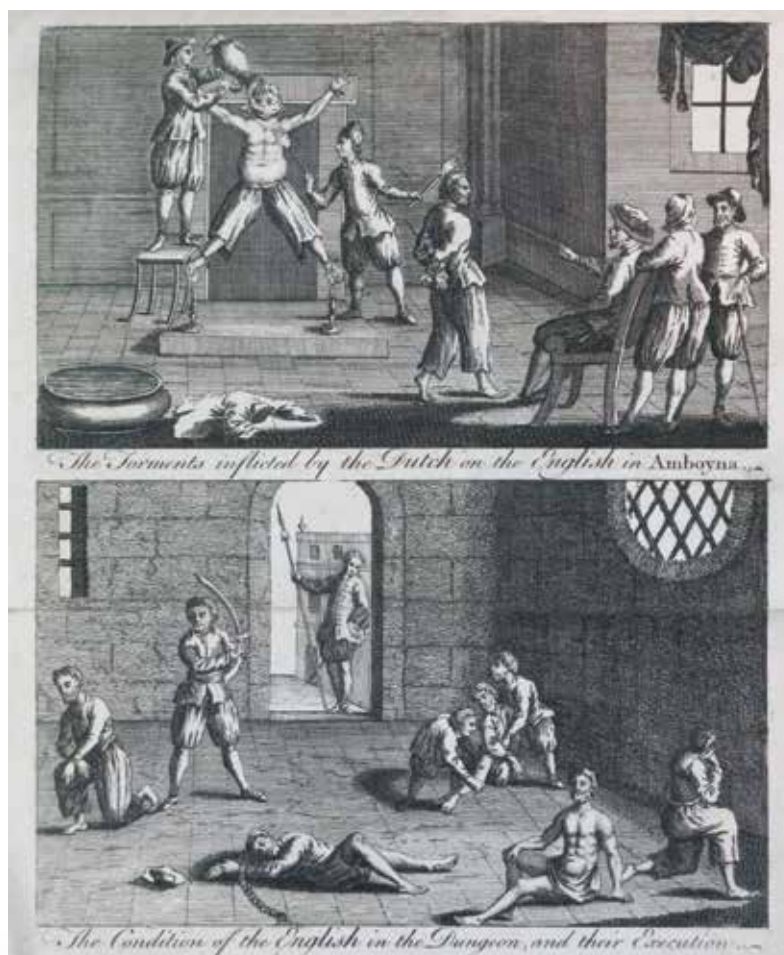
Het Nederlandse karakter in pamfletten tijdens de Engelse Zeeoorlogen

Wanneer in de zeventiende eeuw voor het eerst oorlog uitbreekt tussen Engeland en de Nederlandse Republiek, pakken Engelse pamfletschrijvers de pen op om het karakter van de nieuwe vijand te beschrijven, beledigen en bespotten. Zodra er nieuwe conflicten opklaaien tussen beide landen wordt deze negatieve karakterschets telkens weer van stal gehaald.

In de zeventiende eeuw raakten Engeland en de Nederlandse Republiek meerdere malen slaags met elkaar in diplomatieke en gewapende conflicten. Oorlog werd niet alleen gevoerd ter land en op de Noordzee, maar ook steeds vaker op de bladzijden van drukwerk. In honderden pamfletten beledigden en beschimpten Engelse schrijvers de vijandelijke Nederlanders als het slechtste volk dat in Europa en daarbuiten gevonden kon worden. De bewoners van de Lage Landen werden uitgemaakt voor dronkaards, boeren, kikkers, zwijnen en botervloten, en hun karakter werd omschreven als trots, hebzuchtig, verraderlijk, ondankbaar, goddeloos en ongemanierd. In hoeveelheid en woordgebruik deed deze historische lastercampagne niet onder voor een hedendaagse op sociale media gevoerde scheldkanonnade. Simon Schama, schrijver van het bekende werk *Overvloed en onbehagen*, noemde deze verzameling van anti-Nederlandse stereotiepe beelden die in vroegmodern drukwerk te vinden zijn: *Hollandofobie*. Deze angst, of haat, jegens Nederlanders geeft niet alleen een vermakelijk en ontnuchterend inkijkje in hoe buitenlanders in het verleden naar onze volksaard keken, maar laat tevens zien dat nationale stereotypen doelbewust gevormd en hervormd werden door de keuzes en belangen van de schrijvers die ze op papier zetten.

Ondankbare bondgenoot

De nauwe banden die de Republiek en Engeland vanouds onderhielden sinds de opstand tegen de Spanjaarden werden abrupt verbroken toen in 1652 voor het eerst oorlog uitbrak tussen beide buurlanden. Om oorlog tegen een andere protestantse republiek te legitimeren, waarschuwden

pamfletschrijvers in de Engelse Commonwealth op grote schaal voor de Hollandse volksaard. De karaktereigenschap die het meest werd beschreven tijdens de Eerste Engelse Zeeoorlog was die van een aangeboren ondankbaarheid tegenover bondgenoten. Schrijvers doelden daarmee natuurlijk vooral op Engeland zelf, aangezien het land de Nederlandse opstandelingen had gesteund in hun strijd voor onafhankelijkheid. In plaats van de Engelse bondgenoot te belonen met vriendschap en vrijgevigheid werden Engelse handelaren op gewelddadige wijze geweerd van de wereldhandel. 'If this be like the kisses of a friend,' vroeg de auteur van het gedicht *Brandy-wine, in the Hollanders ingratitude* zich af na het beschrijven van de schermutselingen tussen de twee landen, 'how shall embraces end?'¹

Daarnaast werden Nederlanders beschuldigd van het aanpappen met de vijanden van Engeland. In 1652 waren dit bovenal koningsgezinde bannelingen uit Engeland zelf; een decennium later, toen ►

Lars de Bruin is historicus en beleidsmedewerker bij NWO.

¹ J.W., *Brandy-wine, in the Hollanders ingratitude* (1652), p. 5.

Engels pamflet met daarop een afbeelding van de marteling van de Engelse handelaren door de Nederlanders, ca. 1700.

The Dutch Boare Dillected, or a Description of HOGG-LAND.

A Dutch man is a Lusty, Fat, two Legged Cheefe-Worm: A Creature, that is so addicted to Eating Butter, Drinking fat Drink, and Sliding, that all the VVorld knows him for a slippery Fellow. An Hollander is not an High-lander, but a Low-lander; for he loves to be down in the Dirt, and Boar-like, to wallow therein.

The Dutch at first,
When at the worst,
The English did relieve them:
They now for thanks,
Have play'd base Pranks
With Englishmen to grieve them.
A Thote Spider-Imps,
As big as Shrimps,
Doe lively Repeint,
How that the States
Spin out their Fates
Out of their Bowels vent.
B The Indian Ratt
That runs in at
The Mouth of Crocodile,
Eates his way through,
And shews well how
All Nations they beguile.
C The Monstrous Pig,
With Vipers Big,
That Seven-headed Beast,
Shews how they still,
Pay good with ill
To th' English and the Rest.
The Vipers come
Forth of the Wombe,
With death of their own Mothers:
Such are that Nation,
A Generation,
That rise by fall of Other.
D One of the Rout
Was Whipt about
Our Streets for telling lyes:
More of that Nation
Serv'd in such Fashion
Might be for Forgeries.
E Their Compass is
An Holland Cheese,
To steer a Cup of Ale-by:
The Knife points forth
Unto the North
The Needle these Worms sail-by.

F Their Quagmire lile
('twould make one smile,
In Form lyes like a Castard:
A Land of Bogs
To breed up Hogs,
Good Pork with English Mustard.
G If any asks,
What mean the Casks?
'Tis Brandy, that is here:
And Pickle-Herring,
(Without all Erring:)
'Tis neither Ale nor Beere.
H Thote Two you see,
That yonder bee
Upon the Bog-Land Walking;
Are Man and Wife,
At wofull Strife
About last Night's work talking:
He Drinks too long,
Shee gives him Tongue,
In Sharp hot-scolding Pickle,
With Oyle to glib
The same for Tib,
Her tipling man to Tickle.
I Spin all Day,
You Drink away
More then I get by Wheeling:
I dooily part,
Saves he, Sweet Heart,
For I doe come home Reeling.
I The Holland Boare,
Hath Stock-Fish store,
As good as can be eaten:
And such they are,
As is their Fare,
Scarce good till foundly beaten.
K Their State-House such is,
It stands on Crutches,
Or Stiles, like some old Creeple:
L Frogs in great Number
Their Land doth Cumber,
And such-like Croaking People.

Spottende tekst over de Hollanders uit Engeland, 1665. Beeld: Bridgeman Images.

de monarchie in Engeland was hersteld, werden de Nederlanden juist gezien als bolwerk van radicaal republicanisme dat Karel II en zijn volk bedreigde. Tegelijkertijd werd de historische steun van Engeland tot heroïsche proporties opgeblazen, met de Engelse lezers als beschermheiligen van alles wat de Nederlanders bezaten – van vrouwen en kinderen tot hun vrijheid. De beschuldiging van ondankbaarheid bleef ook in latere oorlogen een populaire stok om mee te slaan. Zo noemde de schrijver 'Poor Robin' het in zijn karakterschets van 1672 als de makkelijkste manier om een Hollander te herkennen: 'The first thing is, that tell him of any benefit received, and he has the art of forgetfulness at his fingers' ends. (...) To persuade a Dutchman to thankfulness is almost as hard a task as to dissuade him from his dearest delight brandy.'²

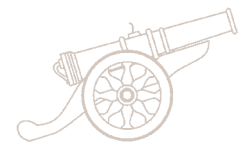
Onstilbare hebzucht

Waarom waren Nederlanders zo ondankbaar? Pamfletschrijvers hoefden niet ver te zoeken voor een verklaring. Al in de eerste helft van de

zeventiende eeuw werd in reisverslagen over de Republiek opgemerkt dat Nederlanders zich meer dan hun buurvölkeren bezighielden met het verdienen en verzamelen van geld, wat de grote welvaart in het land verklaarde. Aan het begin van de eeuw was dit nog een vrij onschuldig vooroordeel, vergelijkbaar met het hedendaagse beeld van Nederlanders als een zuinig volk. Naarmate het conflict echter toenam, werd het opgeblazen tot een ware bezetenheid, zeker als het ging om alles wat glom en glansde. Nederlanders werden in hun handelen telkens geleid door een onstilbare hebzucht naar winst, macht en heerschappij over de wereldhandel. Ze werden beschreven als sponzen die de welvaart van de wereld opzogen, en deze pas weer los zouden laten als er hard in ze geknepen zou worden.

Vanwege de vele commerciële en koloniale conflicten die na het herstel van de Engelse monarchie optraden, werd er gretig gebruikgemaakt van deze beschuldiging tijdens de Tweede en Derde Engelse Zeeoorlog. Zo beschreef een korte karakterschets in het pamflet *Hollands ingratitude*: 'He

² Poor Robins character of a Dutch-man, as also his predictions on the affairs of the United Provinces of Holland (1672), pp. 3-5.

is an unfinished man, or else one that nature made less than others. (...) A right Dutchman can never be a true friend, a loyal subject, or a good neighbour, for his trade carries away his heart, riches his allegiance, and thieving his soul.³ Of zoals een Engelsman samenvatte voor zijn Nederlandse kennis in een fictief gesprek dat in 1672 werd uitgebracht: 'When gain comes in competition, they do forgo not only all honour and honesty, but even all religion too.'⁴ Deze hebzucht sijpelde door in vrijwel alle karaktereigenschappen van de Nederlander, waardoor deze gerust gezien kon worden als allesbepalend gebrek.

Niet God, maar goud

We zagen al dat Nederlanders beschreven werden als slechte bondgenoten. Bijna net zo erg was het volgens pamfletschrijvers dat zij slechte christenen waren. Het was een vaak aangehaalde aantijging dat Nederlanders vanwege hun onnatuurlijke hebzucht niet God, maar goud aanbaden. De door contemporaine Nederlanders zo gevierde tolerantie jegens andere geloven die in de Republiek bestond, werd in de zeventiende eeuw door tegenstanders juist streng veroordeeld. Deze vrijzinnigheid was volgens hen namelijk niet ingegeven door morele principes, maar puur door economische overwegingen. Tolerantie vergrootte immers de mogelijkheid om met meer mensen te handelen. Het maakte de Hollanders daarbij niet uit dat zij het ware (protestantse) geloof in bepaalde gevallen even opzij moesten schuiven. 'As the chameleon changes into all colours but white,' schreef de anglicaanse essayist Owen Felltham in een zeer populair reisverslag, 'so they admit of all religions but the true.'⁵ Nederlanders werden consequent neergezet als goddeloze heidenen, en als een groter gevaar gezien voor christelijk Europa dan de Ottomaanse sultan. Mocht de duivel in eigen persoon de Republiek ooit bezoeken, zo stelde een andere pamfletschrijver in 1665, dan zouden de Nederlanders slechts een nieuwe klant zien om mee te handelen.⁶

Deze grote aandacht voor het gebrek aan religie in de Republiek vormde geen toeval. In werkelijkheid bestonden er juist grote religieuze overeenkomsten tussen beide landen, zeker toen Engeland een protestantse republiek was. Maar ook in het anglicaanse koninkrijk na 1660 waren de overeenkomsten groter dan de verschillen vergeleken met de katholieke buurlanden. Het was des te belangrijker om de Nederlandse vijand te distantiëren van het Engelse volk.

Ambonese moord

Omdat Nederlanders volgens Engelse schrijvers niet gebonden waren aan morele of religieuze principes in hun zoektocht naar welvaart, waren zij een verraderlijk volk, dat niet terugdeinsde voor de grootste wreedheden en uitingen van geweld.

'It is an old Dutch principal,' schreef een auteur in 1673, 'where the Hollanders cannot accomplish their designs by force, they will endeavor it by any sinister means.'⁷ Als gevolg verpandden de Staten-Generaal hun ziel en geloof in diplomatieke verdragen, zonder de intentie deze ooit na te leven. Het populairste voorbeeld van Hollandse wreedheid en onbetrouwbaarheid was voor pamfletschrijvers overduidelijk de Ambonese Moord: in 1623 werden tien Engelse handelaren op het Molukse eiland Ambon gemarteld en onthoofd door de Nederlandse gouverneur, omdat zij een coup zouden hebben beraamd om het fort op het eiland te veroveren. Bij elk nieuw conflict tussen beide landen werd de geest van Ambon opnieuw opgegraven als bewijs voor Hollandse onmenselijkheid; historische verslagen van het horrorverhaal werden herdrukt en verspreid, en in nieuw geschreven werk werd steevast verwezen naar deze gebeurtenis. Zo adresseerde een dichter in 1666 de Nederlanders direct toen hij klaagde: 'Your sea-rapes, and Amboyna's murders stand / The dire account of your perfidious land.'⁸ De boodschap van dergelijke verwijzingen was duidelijk: Hollanders waren een halve eeuw na dato nog steeds dezelfde wrede mensen, en dienden ook zo behandeld te worden.

Deze verraderlijkheid trad in 1672 op de voorgrond als belangrijkste karaktereigenschap in pamfletten die oorlog met de Republiek verdedigden. Op de gedrukte pagina's werd bijzonder veel aandacht besteed aan historische voorbeelden van Hollandse onbetrouwbaarheid, niet in het minst de donkere bladzijde van Ambon, om aan de lezers duidelijk te maken dat Hollanders zich nooit aan verdragen hielden en dat echte vrede daardoor nooit behaald kon worden. Deze focus op verraderlijkheid was nodig voor pamfletschrijvers om het ongunstige Verdrag van Breda van 1667, dat de vorige oorlog tussen beide landen beëindigde, te delegitimeren. Een hervatting ►

³ C. Molloy, *Hollands ingratitude: or, a serious expostulation with the Dutch* (1666), p. 44.

⁴ A familiar discourse, between George, a true-hearted English gentleman: and Hans a Dutch merchant: concerning the present affairs of England (1672), p. 10.

⁵ O. Felltham, *A brief character of the Low-Countries under the states* (1652), p. 46.

⁶ *Quaeries: or, a dish of pickled-herring shread, cut and prepared according to the Dutch fashion* (1665), pp. 3, 4.

⁷ E.W., *Severall remarkable passages concerning the Hollanders* (1673), p. 15.

⁸ E. Gayton, *The glorious and living cinque-ports of our fortunate island* (1666), p. 6.

Vrede van Breda, 1667. Prent van Romeyn de Hooghe. Collectie Rijksmuseum Amsterdam.

⁹ A. Marvell, *Essay: or, a narrative of the two great fights at sea between the English and the Dutch* (1666), p. 8.

¹⁰ Molloy, *Hollands ingratitude*, p. 45.

¹¹ E. Settle, *Insignia Bataviae: or, the Dutch trophies display'd* (1688), p. 4.

van conflict kon alleen gerechtvaardigd worden door het Engelse publiek ervan te overtuigen dat Nederlanders zich niet aan gemaakte afspraken zouden houden. Dit was des te urgenter in 1672, omdat er weinig concrete overtredingen waren die de Nederlanders sinds de vrede daadwerkelijk hadden begaan. De redenen die Karel II aandroeg bij het verklaren van de oorlog waren oppervlakkig en algemeen, en hij kon dan ook iedere hulp gebruiken bij het ophitsen van het Engelse volk.

Ongepaste hoogmoed

Als zout in de wonden gedroegen de ondankbare, goddeloze en hebberige Hollanders zich alsof ze boven de rest van de wereld verheven voelden. De beschuldigingen van misplaatste trots werden al geuit in het puriteinse Engeland tijdens de Eerste Engelse Zeeoorlog, maar nadat Engeland in 1660 weer een koninkrijk was geworden, werden deze extra krachtig neergezet. Want, zo dachten Engelse royalisten, hoe konden de republikeinse Nederlanders hun hooghartige gedrag rechtvaardigen tegenover een echte koning? In tientallen gedichten werd de spot gedreven met de titel die de Staten-Generaal aan zichzelf hadden toebedeeld, de Hoogmogenden, in het Engels vaak verbasterd tot 'Hogan Mogan'.

De karaktereigenschappen van ondankbaarheid en goddeloosheid werden ook in deze teksten opgevoerd, aangezien de Engelsen de Nederlandse rebellen in de zestiende eeuw uit het slijk hadden getild, en omdat de titel die de Staten-Generaal gebruikten gewoonlijk voor God zelf werd gereserveerd. Maar schrijvers stelden hun publiek gerust: de machtige en arrogante Hollanders konden ook weer ten val gebracht worden. De dichter Andrew Marvell beloofde zijn lezers in 1666 dat de hemel 'will in time teach the proud Dutch to know / That those who raised them high, can lay them low'.⁹ In 1672 bleef het beeld van de hoogmogende Hollander onverminderd populair, aangezien de oorlog een sterk anti-republikeins karakter had waarin de regenten van Holland als grootste vijand werden gezien.

Kwakende kikkers

De misplaatste trots van de Nederlanders was volgens de Engelsen met name ironisch te noemen, omdat de Nederlanders in feite juist laag waren: door hun ongemanierde, dronken gedrag en simpelweg vanwege het laaggelegen moerasland waarin ze woonden. Nederlanders zelf werden beschreven als kwakende kikkers die in een moeras woonden, of als ongemanierde zwijnen die in de modder rolden. Nederlanders stonden in de zeventiende eeuw verder bekend als notoire dronkaards, die geen genoeg konden krijgen van hun brandewijn; in de achttiende eeuw maakte dit drankje plaats voor jenever. 'They hate drink as the parched earth does rain,' schreef een Engelse rechtenstudent in 1666. 'They are a living sponge soused in liquor.'¹⁰ Enkel met een stevige slok op durfden de Nederlandse soldaten ten strijde te trekken tegen de heldhaftige Engelsen. Niet voor niets staat jezelf moed indrinken in Engeland nog steeds bekend als 'Dutch courage'.

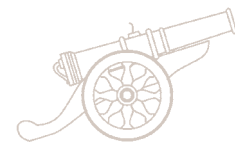
Engelse toeristen die de Lage Landen bezochten, waren welbekend met de bijzondere geografische eigenschappen van het land, vol met moerassen en polders. Deze kennis werd gebruikt om de Nederlanders te karakteriseren naar het land waar ze in woonden. Volgens een populair gezegde was de Republiek zo laag dat de bewoners dichter bij de hel woonden dan welke andere natie ook. Of zoals in een pamflet sprekend werd samengevat: 'There is a certain bog-land in the world, which by the lowness of its situation, may justly claim the honour of being the sink of the universe.'¹¹ Nederland als afvoerputje van de wereld.

De beperkingen van propaganda

Door de beledigende, negatieve beelden en stijlfiguren over de Nederlanders konden Engelsen in de zeventiende eeuw in hun drukwerk een xenofobisch sentiment aanwakkeren en het enthousiasme voor oorlog tegen de Republiek vergroten. Regelmatig werden de scherpe pamfletten in opdracht van, of in samenwerking met, de overheid geproduceerd. Politieke leiders profiteerden van

De Tocht naar Chatham.
Schilderij door Pieter
Cornelisz van Soest, ca.
1667. Collectie Royal
Museums Greenwich.

de verspreiding van anti-Nederlands sentiment, waardoor deze lastercampagnes als een vroegmoderne vorm van propaganda kunnen worden gezien. Hoe populair het beledigen van Hollanders ook bleef in drukwerk, dat er grenzen waren aan wat een pamflettenstrijd teweeg kon brengen werd glashelder in het Rampjaar van 1672. We zagen al dat de officiële redenen van Engeland voor het verklaren van oorlog weinig overtuigend waren en zich beperkten tot relatief kleine vergrijpen: het verspreiden van spottende afbeeldingen van Karel II, het niet hijsen van de vlag op schepen als erkenning van Engelse soevereiniteit over de wateren, en algemene beschuldigingen van het breken van verdragen. Daarom besteedden pamfletschrijvers veel tijd aan het herhalen van oude karaktereigenschappen van de Hollandse vijand, zoals de hebzucht en de verraderlijkheid van de hoogmogende regenten.

De Derde Engelse Zeeoorlog bleef echter impopulair onder het Engelse volk, en er was weinig enthousiasme voor een voortzetting van het conflict. De slechte herinneringen aan de laatste oorlog vijf jaar eerder droegen daaraan bij, met de vernederende Tocht naar Chatham als dieptepunt. Daarnaast werden de Engelsen net als de Nederlanders zelf overvallen door het Rampjaar en de angstvallige snelheid waarmee het Franse leger oprukte over het grondgebied van de Republiek. Lodewijk XIV was misschien een bondgenoot van Karel II,

het Engelse volk dacht steeds meer getuige te zijn van de opkomst van een nieuwe, nog gevaarlijkere – en niet te vergeten katholieke – bedreiging voor Engeland. Met haar halve grondgebied bezet door Franse troepen leek de Republiek immers eerder op een halfdood vogeltje dan op een serieuze aartsrivaal. Tot slot versuften de kritiek op de Hollandse regenten met de benoeming van Willem III, volle neef van de Engelse koning, tot stadhouder, waardoor het republikeinse gevaar plots niet meer zo bedreigend voelde. Na het eerste jaar van de oorlog werden dan ook nauwelijks nieuwe pamfletten gepubliceerd om het Engelse volk in beweging te krijgen, en vrede volgde een jaar later in 1674. Het Rampjaar betekende echter niet het einde van *Hollandofobie* in Engels drukwerk, en zestien jaar later, toen diezelfde Willem in 1688 met een invasievloot Engeland binnenviel en het koningschap opeiste, werden alle negatieve karakterschetsen weer van stal gehaald om de Hollanderhaat aan te wakkeren en de nieuwe Nederlandse koning te veroordelen. ■

Prinsjesdag, een feestdag waarop de geboortedag van prins Willem III van Oranje werd gevierd. Schilderij door Jan Steen, 1660-1679. De inscriptie op het stuk papier luidt: 'Op de gesonheyt van het nasauss basie in de eene hant het rapier in de andere hant het glaesie.' Collectie Rijksmuseum Amsterdam.

Dit artikel is een bewerking van de masterscriptie *Defaming the Dutch: The discourse of Hollandophobia in early modern England (1652-1690)* van Lars de Bruin. De genoemde citaten zijn voor de leesbaarheid aangepast naar moderne spelling.